

Wojciech Góralski

Biskup Prof. Antoni Stankiewicz

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 50/3-4, 9-16

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

BISKUP PROF. ANTONI STANKIEWICZ

Laudacja wygłoszona na cześć bp. prof. dr. Antoniego Stankiewicza, Dziekana Roty Rzymskiej, z okazji nadania mu tytułu doktora nauk prawnych *honoris causa* Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Jeśli wyrazem szerokiego otwarcia się każdego uniwersytetu na wartości, którym służy na co dzień, jest promowanie do najwyższej godności akademickiej osób szczególnie zasłużonych na polu nauki, to uchwałę Senatu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 21 grudnia 2006 roku o przyznaniu tytułu doktora *honoris causa* biskupowi profesorowi Antoniemu Stankiewiczowi, dziekanowi Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej, należy uznać za kolejne potwierdzenie przez wymienioną uczelnię takiego właśnie otwarcia się. Chodzi bowiem o Przedstawiciela nauki, który wniósł do niej i nadal wnosi szczególnie znaczący wkład, znajdujący przy tym swój żywy refleks w przestrzeni życia społecznego. Wszak dokonania dzisiejszego Laureata w dziedzinie nauk prawnych (w zakresie prawa kanonicznego) nie tylko wzbogacają i rozwijają w sposób niekwestionowany doktrynę wymienionej dyscypliny, lecz także wywierają swój niemały wpływ na kształt orzecznictwa trybunałów kościelnych.

* * *

Antoni Stankiewicz urodził się 1 października 1935 roku w Oleszczenicach (na Wileńszczyźnie). Po ukończeniu w 1958 roku studiów teologicznych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Gorzowskiej i przyjęciu (20 grudnia tegoż roku) święceń kapłańskich, studiował prawo kanoniczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując stopień naukowy doktora nauk prawnych w 1961 ro-

ku. W tym samym roku rozpoczął pracę w Sądzie Biskupim Diecezji Gorzowskiej, a następnie w Kurii Diecezjalnej tejże diecezji. W 1967 roku został zatrudniony, na stanowisku adiunkta, na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W środowisku tym, jak zauważa ks. prof. Remigiusz Sobański, dał się poznać jako dociekliwy, wnikliwy i precyzyjnie formułujący swoje sądy badacz kanonicznego prawa małżeńskiego. Wyrazem tego stała się jego pierwsza publikacja z tego obszaru: „Ważność umowy małżeńskiej zawartej w stanie odurzenia alkoholowego” („Prawo Kanoniczne” 1967, nr 3-4), powoływana zresztą w piśmiennictwie do dziś.

Po niespełna roku swojej pracy w ATK ks. dr Stankiewicz został skierowany przez swojego biskupa (Wilhelma Plute) na dalsze studia do Rzymu. Ukończył tutaj trzyletnie podyplomowe studia specjalistyczne w Studium Rotalnym, uzyskując w 1970 roku dyplom adwokata Roty Rzymskiej, a następnie, w dwa lata później, studia w zakresie języka łacińskiego na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, wreszcie studia z prawa rzymskiego na Wydziale Prawa Cywilnego Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego, uwieńczone w 1975 roku doktoratem. Na tej samej uczelni studiował – w latach 1973-1975 teologię pastoralną.

Już w 1969 roku dzisiejszy Laureat rozpoczął pracę w Rocie Rzymskiej (jako kancelista, a następnie notariusz), którą pełni do dziś. Gruntowne przygotowanie teoretyczne oraz zdobyta praktyka sądowicza zdawały się jednoznacznie predysponować go do objęcia odpowiedzialnej posługi sędziowskiej. Nic też dziwnego, że papież Jan Paweł II włączył go w 1978 roku do kolegium prałatów-audytorów Roty Rzymskiej. Urząd sędziego stał się odtąd priorytetowym zajęciem ks. Stankiewicza, któremu oddał się z podziwu godnym zaangażowaniem, zyskując sobie – z roku na rok – coraz większy autorytet zarówno oryginalnymi publikacjami, jak i wnikliwymi wyrokami *coram* Stankiewicz. Wyrazem uznania dla jego kompetencji i stylu pracy było mianowanie go przez papieża Jana Pawła II, w dniu 31 stycznia 2004 roku, dziekanem Roty Rzymskiej.

Ks. prof. Antoni Stankiewicz pełni poza tym inne funkcje w Kurii Rzymskiej: od 1984 roku jest konsultorem Kongregacji ds. Duchowieństwa, od 1988 roku przynależy do Komisji dla Adwokatów, od 2000 roku jest sędzią w Trybunale Apelacyjnym dla Państwa Watykańskiego, a w latach 1995-2000 był przewodniczącym Komisji Dyscyplinarnej Państwa Watykańskiego.

Rosnący autorytet badacza kanonicznego prawa małżeńskiego, a także sędziego rotalnego sprawiły, że szereg uczelni rzymskich powierzyło mu zadania dydaktyczne. Tak więc w 1980 roku rozpoczyna wykłady z prawa rzymskiego i jurysprudencji rotalnej na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego, od 1984 roku prowadzi zajęcia z praktyki sądowej w Studium Rotalnym, w 1996 roku wyklada jurysprudencję rotalną na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Krzyża Świętego. W latach 1999-2001 wykładał również wymienioną dyscyplinę na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu *Urbanianum*.

W dniu 15 listopada 2006 roku papież Benedykt XVI wyniósł ks. prałata Antoniego Stankiewicza do godności biskupiej, wyznaczając mu stolicę tytularną *Novapetra*. Sakrę biskupią przyjął 16 grudnia tego samego roku w bazylice św. Piotra w Rzymie, z rąk kard. Tarcisio Bertone, Sekretarza Stanu.

* * *

Bp Stankiewicz jest uczonym cieszącym się prawdziwym autorytetem naukowym w świecie prawniczym, szczególnie wśród kanonistów. W swojej aktywności naukowo-badawczej skupił się na kanonicznym prawie małżeńskim materialnym oraz procesowym, które to obszary pozostają w ścisłej relacji z zakresem jego działalności sędziowskiej, przedmiotem bowiem rozpoznawania i rozstrzygnięcia przez Rotę Rzymską są sprawy odnoszące się niemal wyłącznie do nieważności małżeństwa. W obejmującej kilkadziesiąt prac jego bibliografii, publikowanych z reguły w języku włoskim lub łacińskim, znakomitą większość stanowią publikacje na wskroś oryginalne. Zamieszczane są one w najbardziej prestiżowych periodykach kanonicznych, takich jak: *Periodica*, *Apollinaris*, *Ephemerides Iuris Canonici*, *Monitor Ecclesiasticus*, *Il Diritto Ecclesiastico*, czy *Ius Ecclesiae*.

Wśród problemów prawa małżeńskiego materialnego szczególnie uwagę Autora owych prac pochłaniają szeroko rozumiane wady konsensu małżeńskiego, skutkujące nieważnością małżeństwa.

Niewątpliwą jest tutaj wkład dzisiejszego Laureata w urzeczywistnienie zadania prawidłowego odczytania norm prawnych w odniesieniu do tzw. niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa. Dotyczy on nowego ustawodawstwa małżeńskiego (z 1983 roku), stanowiącego żywe echo nauki Soboru Watykańskiego II na te-

mat małżeństwa jako szczególnej wspólnoty życia dwojga osób. Prawodawca kościelny dał wyraz przekonaniu, iż moment zawarcia umowy małżeńskiej, w którym decydującą rolę odgrywa obustronny konsens, winien być aktem dogłębnie ludzkim i w pełni osobowym, przez który małżonkowie wzajemnie się sobie oddają i przyjmują w celu stworzenia małżeństwa. Pogłębiona zaś refleksja Papieskiej Komisji do Rewizji KPK nad dotychczasowym rozumieniem zdolności osoby do powzięcia konsensu małżeńskiego przyniosła w KPK z 1983 roku znaczący rezultat w postaci nowych regulacji, zawierających przede wszystkim deklaratywne określenia wymogów prawa naturalnego. Najbardziej doniosłe osiągnięcie w tym względzie stanowi niewątpliwie kan. 1095, n. 1-3 deklarujący niezdolność do zawarcia małżeństwa tych, którzy: 1) są pozbawieni wystarczającego używania rozumu; 2) przejawiają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych; 3) z przyczyn natury psychicznej są niezdolni do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Otóż istotny wkład ks. Antoniego Stankiewicza do rozwoju doktryny, podobnie zresztą jak i do kształtowania się orzecznictwa rotalnego, polega tutaj na wypracowaniu kryteriów prawnych wszystkich trzech form niezdolności konsensualnej, przy jednoczesnym zwróceniu uwagi, że jedynie prawdziwa anomalia powoduje niezdolność osoby do zawarcia małżeństwa. Dysponując pogłębioną wiedzą z zakresu psychiatrii i psychologii, wielokrotnie dał wyraz przekonaniu, że kategorii wspomnianej niezdolności, przyjętych na obszarze wymienionych dyscyplin, nie należy przenosić na grunt prawa kanonicznego. Okazał się przy tym gorącym rzecznikiem dialogu, jaki powinien się toczyć pomiędzy prawem kanonicznym a psychologią, jak również pomiędzy sędzią kościelnym a biegłym (psychiatrą czy psychologiem), w procesie kanonicznym, ilekroć chodzi w nim o ocenę zdolności psychicznej kontrahenta do wyrażenia ważnego konsensu małżeńskiego. Jego zdaniem, dialog taki pozostaje uwarunkowany rodzajem kontekstu antropologicznego, który mu towarzyszy. Dialog ów, dotyczący tak istotnego przedmiotu zainteresowań i kompetencji obydwu dziedzin, zakłada przyjęcie tej samej koncepcji natury ludzkiej.

Niemniejsze zasługi położył wyróżniany dziś Kanonista, i nadal to czyni, na polu właściwego odczytania norm obowiązującego pra-

wa małżeńskiego w przedmiocie wad *sensu stricto* konsensu małżeńskiego: błędu co do osoby i co do przymiotu osoby (kan. 1097 §§ 1-2 KPK), podstępnego wprowadzenia w błąd (kan. 1098 KPK) oraz błędu tzw. prawnego (kan. 1099 KPK). Na szczególne zwrócenie uwagi zasługuje tutaj wypracowanie oryginalnego stanowiska (tzw. pośredniego), zajętego w trwającym w doktrynie sporze na temat retroaktywności normy kan. 1098 KPK (o błędzie spowodowanym podstępem). Nie do przecenienia pozostają także rezultaty przeprowadzonej przez prof. Stankiewicza gruntownej analizy relacji zachodzącej pomiędzy błędem determinującym wolę (kan. 1099 KPK) a symulacją konsensu małżeńskiego (kan. 1102 § 2 KPK) (*error determinans voluntatem* nie zawiera w sobie aktu wykluczającego). Dodać należy, że w sposób uprzednio niespotykany został ukazany przezeń mechanizm zdeterminowania woli przez błąd.

Niezmiernie bogaty jest wkład aktualnego Dziekana Roty Rzymskiej w rozwój doktryny małżeńskiej w obszarze wady konsensu małżeńskiego, jaką jest symulacja zgody małżeńskiej: tak całkowita, jak i częściowa. Problematyka ta zresztą zdaje się dominować w jego twórczości naukowej. Dostrzec tutaj należy przede wszystkim nacechowaną oryginalnością interpretację sposobu wykluczenia samego małżeństwa lub jego istotnego elementu czy istotnego przymiotu (poprzez pozytywny akt woli). Prawdziwie innowacyjnym na gruncie kanonicznego prawa małżeńskiego stało się wyróżnienie dwóch form symulacji częściowej: wykluczenie jakiegoś istotnego elementu lub jakiegoś istotnego przymiotu małżeństwa (*exclusio*) oraz włączenie do przedmiotu konsensu elementów przeciwnych doktrynie małżeńskiej (*inclusio*). Długoletni Sędzia rotalny wprowadził następnie do obiegu pojęcie symulacji tzw. negatywnej (brak woli zawarcia małżeństwa). Utrwalił ponadto w doktrynie i judykaturze pogląd o istnieniu – w przypadku symulacji – tylko jednego, autonomicznego i skutecznego aktu woli. Jako doniosły dla rozwoju doktryny uznaje się również jego pogląd, w myśl którego niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich generalnie nie wyklucza – jak w przypadku braku wystarczającego używania rozumu i poważnego braku rozeznania oceniającego – zdolności do podjęcia aktu symulacji. Nie mniej znacząca jest konstatacja prof. Stankiewicza wskazująca na uprawnienie tezy o niekompatybilności symulacji całkowitej oraz przymusu i bojaźni.

Również gdy chodzi o wadę konsensu w postaci warunku, honorowany dzisiaj Uczony wprowadza nieznanie uprzednio w piśmiennictwie rozróżnienie pomiędzy tzw. wątpliwością początkową a tzw. wątpliwością końcową, występującymi u kontrahenta, przyjmując, że tylko ta pierwsza jest konieczna dla powzięcia konsensu warunkowego, skutkującego nieważnością małżeństwa. Doniosłe jest także szersze zwrócenie przez niego uwagi na relację błąd – warunek, a także na pochodzenie z prawa naturalnego normy zawartej w kan. 1097 § 2 KPK (błąd co do przymiotu osoby).

Z kolei pogłębiona refleksja doświadczonego Audytora Roty Rzymskiej nad wadą konsensu, jaką jest przymus i bojaźń, doprowadziła do wzbogacenia kanonistyki, głównie poprzez zwrócenie uwagi na potrzebę równomiernego rozłożenia akcentów, gdy chodzi o ciężkość bojaźni w perspektywie zarówno subiektywnego, jak i obiektywnego jej oddziaływania na nupturienta. Oryginalne jest także stanowisko prof. Stankiewicza w przedmiocie bojaźni szacunkowej.

Jeśli chodzi o prawo małżeńskie procesowe, to szczególnie wkład dawnego adiunkta Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie do rozwoju tej gałęzi prawa kanonicznego zaznacza się w płaszczyźnie sposobów dowodzenia poszczególnych wad konsensu małżeńskiego, nader złożonej kwestii przyjęcia względnie odrzucenia skargi powodowej, zgodności wyroków, waloru dowodu z biegłych.

Wgłębiając się w twórczość naukową Antoniego Stankiewicza, można w niej dostrzec zawsze świeżą i jasno zaprezentowaną myśl prawniczą, posługującą się właściwym, a przy tym oryginalnym instrumentarium pojęciowym, i wypowiedzianą w niekonwencjonalnej formie. Jak zauważa ks. prof. Sobański, w jego pracach „nie ma powielania poglądów, obracania się na obszarze już opisanym i zbadanym, są to prace powiększające naszą wiedzę, usiłujące rozstrzygnąć kwestie sporne, i o poważnym znaczeniu dla kościelnej praktyki prawnej” (recenzja). Dociekania wybitnego Audytora nad konsensem małżeńskim znajdują zawsze swoje oparcie w założeniach teologicznych oraz w przesłankach antropologiczno-filozoficznych. Mocno są też osadzone w wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Nie pozostają nigdy, co równie ważne, w oderwaniu od celu, któremu ma służyć prawo kościelne, a którym jest dobro duchowe wyznawcy Kościoła. We wszystkich preferowanych przez siebie obszarach tematycznych porusza się nie-

zwykle swobodnie i kompetentnie. Odnosząc się do instytucji w znacznej mierze nowych, usankcjonowanych w posoborowym KPK, nie zapomina nigdy o tradycji kanonicznej, umiejętnie łącząc *nova et vetera*. Dokonując szeregu znaczących korekt i uzupełnień w trwających od dziesiątków lat ustaleniach doktryny, czy wprowadzając do niej nieznane uprzednio dystynkcje i zasady interpretacyjne, czyni to w sposób daleki od triumfalizmu, nigdy nie lekceważąc dorobku innych. Z pewnością bardzo mu w tym pomaga wrodzona, powszechnie znana i ceniona skromność. Godne podkreślenia jest i to, że dzisiejszy Laureat, kierowany pasją badawczą wiodącą do poszukiwania prawdy, potrafi zmienić swoje wcześniejsze zapatrywania w takiej czy innej kwestii. Wszystko to sprawia, że publikacje bp. Stankiewicza znajdują niezwykle szerokie echo w piśmiennictwie kanonistycznym – jest jednym z autorów najczęściej powoływanych.

Poza obfitym i brzemennym w treść dorobkiem naukowym, wysoko cenionym we współczesnej kanonistyce, bp Antoni Stankiewicz posiada także liczące się w najwyższym stopniu osiągnięcia na polu kościelnego orzecznictwa sądowego. Redagowane przez niego nieprzerwanie – od blisko 29-ciu lat – wyroki, ferowane przez trzyosobowe turnusy prałatów-audytorów Roty Rzymskiej, dzięki wysokim kompetencjom Ponensa oraz jego niezwyklej wnikliwości, od samego początku zaczęły zwracać uwagę zarówno wybitnych przedstawicieli doktryny, jak i liczących się sędziów trybunałów kościelnych na całym świecie. Setki orzeczeń rotalnych *coram* Stankiewicz, jakie zapadły – w drugiej, trzeciej, a niejednokrotnie i w dalszych instancjach – od dnia mianowania go przez Jana Pawła II audytorem, w swoich uzasadnieniach *in iure*, stanowią z reguły, szczególnie w sprawach z tytułu symulacji i błędu, prawdziwe rozprawy naukowe, pilnie studiowane tak przez teoretyków, jak i praktyków kanonicznego prawa małżeńskiego.

Rozległa wiedza teoretyczna, rzadko spotykana precyzja w formułowaniu sądów, bogactwo prezentowanych rozwiązań, a także umiejętność łączenia tradycji kanonicznej z otwartością na współczesne osiągnięcia nauk sprawiają, że wyroki obecnego Dziekana Roty Rzymskiej, publikowane zarówno w corocznie wydawanych *Decisione seu Sententiae*, jak i w licznych czasopismach specjalistycznych, nie przestają być przedmiotem wielu komentarzy i gloss, a ilość ich cytacji sytuuje je na czołowym miejscu wśród orzeczeń in-

nych audytorów. O randze wyroków *coram* Stankiewicz wymownie świadczy i to, że odbijają się one głośnym echem w orzeczeniach nie tylko sądów kościelnych niższych stopni jurysdykcji (diecezjalnych, międzydiecezjalnych i metropolitalnych), lecz także w wyrokach opracowanych przez innych ponensów Roty Rzymskiej.

Zarówno publikacje bp. Antoniego Stankiewicza, jak i redagowane przez niego wyroki, wyraźnie stawiają go wśród najwybitniejszych współczesnych kanonistów zajmujących się kościelnym prawem małżeńskim. Dzisiejszy Laureat wciąż pozostaje niekwestionowanym autorytetem naukowym i sędziowskim, wnosząc do rozwoju tak nauki prawa kanonicznego, jak i judykatury uznawany powszechnie znaczący wkład.

Wypada ponadto wspomnieć, iż w ciągu długich lat wykonywania swojej posługi sędziowskiej i profesorskiej w Wiecznym Mieście nasz Dostojny Gość chętnie przyjmuje zaproszenia do udziału w konferencjach naukowych organizowanych w Polsce, współpracuje z redakcjami polskich periodyków kanonistycznych, służy pomocą młodym badaczom, (m. in. doktorantom UKSW), umożliwiając im dostęp do zasobów archiwalnych Trybunału, którym od blisko trzech lat kieruje.

* * *

Wydaje się, że przedstawione wyżej – w największym skrócie – dokonania bp. Antoniego Stankiewicza, bliskiego współpracownika papieży: najpierw Jana Pawła II, a następnie Benedykta XVI, tak na polu nauki prawa kanonicznego, jak i kościelnego orzecznictwa sądowego, wystarczająco uzasadniają przyznanie mu przez Senat Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego godności doktora *honoris causa* tej uczelni. A jej przyjęcie przez Dostojnego Laureata przynosi niewątpliwie prawdziwy zaszczyt naszej uczelni.